

Andrásfalvy Bertalan

A népköltészet és népművészet mint a hagyományos népi műveltség erkölcsi értékrendjének tükré

Székfoglaló előadás, Szent István Tudományos Akadémia, 2016. szeptember 5.

Ma, és megközelítőleg már kétszáz éve, egy nép, társadalom műveltségét az írás-olvasás tudás elterjedtségének mértékével értékeljük: Egy országnak, népnek, népcsoportnak hány százaléka ír és olvas? Önkényes és egyoldalú értékelés ez, már csak azért is, mert ha az emberiség egész történetét vizsgáljuk, mely meghaladhatja a százezer esztendőt is, az írásbeliség csak az utolsó néhány ezer évben jelent meg és csak egyes népek, birodalmak, legfelső, vezető rétegében, az egész néphez viszonyítva, törpe kisebbségben.

A műveltség kérdését, mibenlétét másképpen kell megközelítenünk. Én úgy gondolom, hogy az emberi lét lényegéhez tartozik a műveltség, az a tudás és rend, melynek alapján minden fontos, a teljes élethez szükséges anyagi és szellemi feltételt biztosítani tudjuk, anélkül, hogy ezzel más emberek kárára vagyunk. Az anyagi és szellemi szükségletek fedezése nélkül egy ember, egy társadalom, egy nép boldogtalan, fogy és elpusztul. A különböző szükségletek közül csak azokat tudjuk megnevezni, melyek hiányát tapasztalva megismertünk. Anyagi szükségleteink: élelem, ruházkodás, lakás, víz és mindezek megszerzésére alkalmas tudás és eszköztár, a minket körülvevő világ, a természet ismerete. Ezek igencsak elnagyolt keretek, hiszen például élelmen belül kell elegendő szénhidrát, zsír, vitamin, nyomelem és még sok minden más, amit a tudomány felfedezett. Vannak lelki-szellemi szükségletek, melyek szorosan összefüggnek az emberi kapcsolatok szükségletével. Igen. A kapcsolat ember és ember, ember és természet, ember és Isten között. Ez utóbbi foglalat az előző kettőnek, mintegy meghatározva annak mikéntjét a kapcsolatok rendjével, etikájával. De itt van már az a kérdés, hogyan lehetséges ez, hiszen a szükségletek felismerése és fedezése közötti időben a szükséglet szenvedő ember és nép kipusztulhat? Önkéntelenül igen sok szükségletünket tudjuk fedezni, anélkül, hogy azokat meg is tudjuk nevezni. Mert az emberi történelem rácsafol arra, hogy egyre több szükségletünket fedezzük fel és elégtjük ki, tehát tökéletesedünk? Én nem így látom. Így nem értem meg azt a reményt, mely arról szól néhány gondolkodó megfogalmazása szerint, hogy az emberiség száguld a beteljesedés, a krisztusi Omega-pont felé... Mert az ember kapcsolatainak minden „dimenziója” egyre nagyobb veszélybe került a közelmúltban. Kapcsolatunk ember és ember közt,-- lásd Európa fogyását elsősorban az emberi kapcsolatok romlása, a szeretet-kapcsolatok egyértelmű elégtelensége miatt. (Itt hadd utaljak Kopp Mária eléggé nem ismert művére, a „Magyar lelkiállapot”-ra, melyben kimutatja, hogy a magyar társadalom Európa egyik legbetegebb társadalma, s ennek fő oka, az emberi kapcsolatok, a társadalmi tőke elégtelensége. Ezért is fogyunk. Kopp 1993.) Az ember és természet-kapcsolatról csak annyit: ez is függ az ember és ember kapcsolatától és a természeti környezet soha eddig nem tapasztalt romlása egy ökológiai katasztrófa képét idézi fel, melynek elsőrendű okozója maga az ember volt. Ember és Isten kapcsolat romlásáról talán nem kell itt szót ejtenem, gondoljunk csak Európa vezetőire, akik megtiltják e földrész keresztény gyökereinek emlegetését és kifejezését is, a szabadság nevében... Mert az ember és Isten kapcsolatát jelentő, Isten akaratának tulajdonított erkölcsi törvényeket a mai Világ a tudomány és az emberi szabadság nevében támadja, és kineveti.

Nem látom tehát elfogadhatónak ezt a tökéletesedés felé haladó emberi történelmet. Nem csak a mai állapot képe miatt, hanem ennek múltbeli érvényességét. Megdöbbenve

olvastam az Új Emberben egy tanulmányt, illetve abban egy mondatot: „a történelem folyamán megjelenő monoteista vallások, a judaizmus, a kereszténység és a mohamedanizmus...”

Azt a néphagyományt, mely földrészekről, nyelvcsaládokról és embertípusokról függetlenül minden nép hagyományának legmélyén, függetlenül a fölöttük uralkodó hatalmasok különböző vallásaitól, megfogalmazta az emberi lélek és szellem legfontosabb szükségleteit biztosító szabályait, őshagyománynak nevezem. Mert azoknak a népeknek hagyományaiban fedezték fel ezt, melyek a mai tudomány állása szerint életformájukban és társadalmuk szerkezetében is a legkezdetlegesebbnek tartunk, úgynevezett természeti népek, melyek társadalma még nem oszlott fel különböző foglalkozású, jogú osztályokra, nem ismerik még a földművelést sem, hanem a természet ajándékaiból élnek, zsákmányolják a növények ehető részeit, vadásznak és halásznak. Mintegy 15 ilyen népet, társadalmat kutattak meg P. Wilhelm Schmidt verbita szerzetes alapította Anthropos tudományos intézet etnológus kutatói a 20. század elejétől több évtizeden át. Ezek a különböző földrészekben, más és más embertani típushoz tartozó és különböző nyelvcsaládokba tartozó „primitív” népek műveltsége, erkölcsége meglepően azonos vagy nagyon hasonló egymáshoz. P. Wilhelm Schmidt (1868-1954) azzal küldte ki ezekhez tudós kutató-társait, hogy mielőtt a keresztény tanítás, térítés munkájába kezdenének, alaposan ismerjék meg ezeknek a népeknek a műveltségét, társadalmát, erkölcsét és vallási nézeteit. A kiküldöttek több hónapig és évekig is velük éltek és nem egy esetben csak hosszú idő után tudtak csak meg e népek lelki, szellemi, erkölcsi életükről, vallásukról lényeges dolgokat. Nem új ez a hittérítő magatartás, hiszen Szent Gergely pápa a 6. században ugyanezzel küldte ki papjait Európában; keressék a meglátogatott népek pogánynak nevezett hitében azokat az elemeket, vonásokat, melyek megegyeznek vagy hasonlóak a keresztény hit alapjaival, hiszen egy az Isten, akit az ember imádsággal szólít meg és kegyelméért könyörög. (Nem P. Wilhelm Schmidt az első, aki felveti az emberiség legősibb vallásának a kérdését, pl. a német Leopold Schroeder 1902, az angol Andrew Lang 1898.) P. Wilhelm Schmidt több, mint húsz természeti nép vallását, erkölcsét hasonlította össze, és megállapította, hogy szinte teljesen azonosak: az erőszak és versengés minden formájának, a harcnak, gyűlöletnek, gyilkosságnak elutasítása, büntetése, a gyengék, betegek, öregek, gyermekek önfeláldozó segítése, támogatása, a megszerzett szükséges javakat örömmel megosztják a rászorulókkal, tartós párházasságban élnek, elítélik a ritka válást és nemi szabadosságot, nincsenek több joggal és kiváltsággal rendelkezők a társadalomban, a több családból álló kis közösséget az vezeti, aki a legönfeláldozóbb módon szolgálja a közösséget, és egy teremtő Istenben hisznek, aki holtuk után befogadja őket a mennybe. (Tehát nem animizmus, totemizmus, többistenhit, promiszkuitás stb.) (Schmidt P 1912-1955.) Ez a vallás, etika szinte teljesen a krisztusi, újszövetségi tanításnak felel meg...

Természetesen ezek az erkölcsi elvek valamint a szeretet-kapcsolat módja és törvényei nincsenek leírva, írástudatlan népekről van szó, de meg van fogalmazva és kifejezését a hagyományos szokásokban meg is tanítják azt a fiataloknak.

A magyar néphagyományban is megtaláljuk ezt, most csak az emberi kapcsolatokra vonatkozó tanítást, példát mutatnám be a népi szóbeli műveltségben, a költészetben, művészetben.

Népköltészetünk tudatos feljegyzése, gyűjtése lényegében a reformkorban indul meg. Ami nem-népművészet, az nem nevezhető magas-művészetnek, jobb megkülönböztetést kell keresnünk, mert nincsen egyelőre. Most csak röviden. A polgárság, a parasztság felett álló iparosok, munkások, középosztálybeli értelmiség tagja nem művészi alkotó. A művészetet specialisták, hivatásosak gyakorolják. Írók, költők, zenészek, színészek, énekesek, festők, iparművészek, ötvösök, festők és sorolhatnám tovább azokkal az alkalmakkal, melyeken a nem-parasztok a művészekkel, alkotókkal és előadókkal találkoznak. De a művészet nem így született meg, nem volt ilyen. Ma, ha van időnk, kedvünk, pénzünk és lehetőségünk, megyünk

el hangversenyre, színházba, veszünk kézbe könyvet, látogatunk múzeumokat, kiállításokat. Ezt a tevékenységet nevezzük művelődésnek... A szabadidőnek tartalmas eltöltése?

A reformkor népköltési gyűjtésében keresték a paraszti verseket, énekeket, színjátszást, melyet a hivatásos művészek alkotásai alapján képzeltek el. Az alkotás maga érdekelte a művelt közönséget. Mivel az nem szükségből ment el színházba és hallgatott operát, hanem mert tetszett, illett is az életformához, a műveltséghez. Lejegyezték a népdalt, a balladát, a népmesét - és az írásbeli műveltség tárához csatolták. Csak mintegy 50-60 éve merült fel először az a kérdés, ki, miért, mit és mikor énekel vagy csinál valami szépet, szokatlant...

Egyik első, ilyen témájú tanulmánynak tartom Kallós Zoltán írását a Néprajzi Közleményekben a gyimesi keservesekről. Ehhez egy élményem is kapcsolható, 1960-as évekből, Gyimesből: A vak Antal Zoltán hegedűst megkértük, hogy idézze fel a gyimesi virrasztást. A halott mellett egy éjszakán keresztül virrasztottak, és ehhez meghívták a muzsikásokat is, akik keserveseket húztak, de szöveget nem mondtak hozzá. Mi megkértük őt, hogy most idézzük fel ezt a szokást, de halott nélkül, úgy, hogy a szövegét is elmondja hozzá. Így is tett. Egymásután húzta a keserveseket, és mindig hozzá tette, megnevezte, kié volt az. Már jó néhányat felvehettünk magnónkra, amikor egy újabb keserves-dallam eljátszása után, anélkül, hogy megnevezte volna, kiét játszotta, kezdte dúdolni:

„Felsütött a napsugára, minden ember ablakára,
Jajj Istenem mi az oka, az enyimre nem süt soha?
Bánat, bánat, csukros bánat, mért raktál szivemre várat,
Várat raktál s megnyúgodtál, tetejibe kondorodtál.
Bánat, bánat a szivemen, hétrét hajlott az egeken.
Ha még egyet hajlott volna, szivem ketté hasadt volna...”

Egy mellettem álló fiatalember ekkor a fülembe súgta: „Ez az ő keservese...”

Nem térhetek ezúttal ki egyes keservesek, balladák szöveg-elemzésére, de ennél az első példánál még megjegyzem: A vakság, sok-sok bánattal járó keserősége mintegy megszemélyesített szörny-alakként telepszik rá a bánat-kövekből, szívre rakott nehéz várra és még annak tetejibe is felfekszik. Nem panaszolja el megnevezve vakságát, a valóságot, hanem „égi mását” idézi fel. Ez a költészet, művészet lényege...

A keserves akkor születik meg, amikor szükség van rá. Amikor meg kell fogalmaznia valakinek a bánatát, sorsát, mintegy kipanaszolva magát. Kinek? A ki nem mondott, meg nem nevezett Istennek és embertársainak. Ez könnyít valamit? (Depressziósok csoportos terápiája során napjainkban úgy vezeti a szakember a csoportot, hogy annak tagjai saját szavaikkal megfogalmazzák bánatukat... Egymást hallgatva önkéntelenül is megtanulják ezt a hallottakból...)

A népköltészet legszebb alkotásait ma már színházban, előadó esteken hallgathatjuk meg a versmondás, előadás módját tanult szakemberektől, művészekről. Ezek megtanulták, miként kell az elmondott szövegtartalmat kiemelni, arcjátékkal, hangsúly-, hangerő- és hangszínváltással, mimikával, gesztusokkal, mintegy megelevenítve a dal, a vers „szerzőjét” a nézők, a hallgatóság számára. Ez a hagyományos népi gyakorlatban nincs. Több éves, a magyar nyelvterület nagy részére kiterjedő tánc-, népdal- és népzenei gyűjtőmunkám alapján jelentem ezt ki. Eleinte meglepő volt az, hogy a szólótáncos, legényest, ritka magyart bemutató idősebb férfi, akit rábeszélünk arra, hogy a kamera előtt táncoljon, teljesen szenvtelen arccal, sem ránk, és a páros táncoknál párjára alig nézett, nem mosolygott rá. Táncolt „magának”, nem nekünk, nem párjának. Hasonlóan a páros táncokban a nők sem „szemeztek” párjukkal. Sok, hasonló megfigyelés után fogalmazhattam meg azt, hogy ez megtanult, elvárt szabály a hagyományos műveltségben, és ezt már a gyermekjátékok során is tanulták, gyakorolták. Több népi gyermekjáték befejezésekor, az alkalmi játékvezető, sorba állította társait és igencsak nevetséges kérdéseket tett fel mindegyiknek, melyekre választ

kellett adniuk a gyerekeknek. Ha elnevette magát a megkérdezett, akkor az ördögök közé sorolta őt a játékevezető, ha nem, és komoly arccal válaszolt, akkor az angyalok közé.

Megpróbálom megfogalmazni a népköltészet, népművészet létrejöttének, szükségességét. Berzsenyi Dániel a poézisről ezt írta: „...valamint minden szépnek és jónak, úgy a poézisnak is legfőbb oka és célja a szeretet és a szeretetből folyó teremtés. Innét van, hogy a szerető lélek szeretni és szerettetni, gyönyörködni és gyönyörködtetni kívánván, gyönyöríti, képi, szebbíti, harmoniázza magát, hogy szerettesék és gyönyörködtessék; gyönyöríti, képi, harmoniázza, tökélyíti minden tárgyait, hogy mindent szerethessen s mindenben gyönyörködhessék; innét az ön- és tárgyszeretből az ön- és tárgyképzésnek, az ön- és tárgyökélyítésnek és teremtésnek harmóniás egésze és harmóniás középlete: a poézis, vagy képzőszellem megszébbített testi-lelki világa.”(Berzsenyi 1956. 414.) A nyelvújítás során még nem született meg a poézisnak megfelelő magyar szó. Ma költészetet mondanánk, de ez a szó nem fedti le teljesen a poézis jelentését. Mert ezen nemcsak a költői szöveget kell értenünk, hanem mindazt, amivel a szeretet közlését akarjuk elérni. (Mozdulat, szép szó, dallam, ritmus és esetleg még más, „magam szerette” teremtés.) Igen, a szeretet közlése, átadása: szükséglet! A szeretet nem érzelem csupán, az érzelmeket nem is lehet mindig felkelteni, mert nem kapjuk meg azt, de a szeretet több, a szeretet parancs, melynek teljesítése már felébresztheti az akarunktól független érzést is.

A szeretet önmagában, mint érzelem az emberi kapcsolatokban nem tud hatni, alakítani, csak ha azt kifejezem, megfogalmazom, átadom. Tehát teljesíteni kell a szeretet parancsát,--teremtéssel, alkotással, a magam erejével, akarással.

A szeretet-kapcsolatoknak rangsorolható körei vannak, kezdve az édesanya gyermeke iránti szeretetétől, a családtagok közti szeretet, a rokonság, a hasonló korú és nemű gyermektársak, hasonló korú és különböző nemű fiatalok között, a párkeresés közösségében, a helyben lakók, falustársak, a néprajzi csoport, mint házassági kör, és végül a nép, a nemzet körébe kapcsoló szeretet kör. Ezek rangsora nem egyezik minden életkorban. Nyilván az első, és akkor a legfontosabb, az anya-gyermek szeretet-kapcsolata. Ez mit sem ér, ha az anya csak pusztán szereti magzatját, de nem fejezi ki azt, nem öleli, szorítja, becézi, ringatja gyermekét. Hogy minderre gyermekének szüksége van, egész későbbi életére meghatározóan, azt az anyának még kiskorában meg kell tanulnia, gyakorolnia. Kislány korában tanulja idősebb leánypajtásaitól a babázás, a ringatás módját, mikéntjét, az altatókat, rigmusokat, játékokat. Mire anya lesz, már tudja ezeket. A gyermekével való kapcsolat-felvétel maga is „több műfajú”: mosolygás, egymás utánzása, érintése mind több, mint egyszerű költészet. Ez az utánzás lényegében szintén művészet: nem a való, hanem égi mása. Az édesanya gyermeke fölé hajol, utánozza azt, mosolyog, akkor a gyermek is visszamosolyog. Árvaházakba látogatók döbbenetes élménye volt, hogy a gyermekek nem mosolyognak. Nem hajolt föléjük mindig egy mosolygó, őket utánzó arc. A moldvai csángók közt, Lujzikalugárban, egy Szilveszter éjszakán figyeltem fel arra, hogy egy fiatal édesanya, talán másfél éves kisgyermekét miként próbálta megnyugtatni, elaltatni, amikor az a ház ablakai alatt hejgető, hangos kiáltással köszöntést mondó legénycsapat zajától felriadt. Föléje hajolt, mintegy a csecsemő ajkai közt kint felejtett nyelvecskés arcát utánozva, maga is csucsorított ajkai közt mozgatva nyelvét dúdolta: „Lublublulej, lublublulej, kukujj el Jancsicskám, kukujj el, lublublulej...” Utánozta a kicsit, hogy az utánozza őt megtanult mosolyával. Gyermekkori emlékem, hogy tíz évvel fiatalabb, akkor másfél éves öcsémet, amikor Édesanyám gyermekkoszában tolt az utcán, az arra járó barátnők is ezzel az ajkcsucsorító arccal hajoltak a kisgyerek fölé és ilyenféle hangot adtak, mire az elmosolyodott.

A testi érintés, kapcsolat is szükséglet. Az öleléstől kezdve a cirógatásig, játékig. Gyermekjátékok külön csoportja, az anya játéka a gyermekkel. A testi közelség szükségletét gyermekhordó kendők akár két éven túl is kielégíthetik. A modern tudomány nem tartotta ezt szükségesnek, saját tapasztalatomból mondom, gyermekeim születésével kapcsolatban. Ma

már bevezették például a budapesti Honvéd Korház Újszülött Osztályán a kenguruzásnak nevezett eljárást, melynek lényege, hogy az inkubátorokba kényszerült gyermekekhez behívják az anyjukat, - néha az apjukat is, - és szorosan meztelen mellükre fektetik a kicsi beteget. Egy, ha jól emlékszem, egy angliai, nem várt gyógyulás volt az alapja az ezzel foglalkozó kutatásnak, melynek mára már komoly irodalma van a gyermekgyógyászatban. A népi gyakorlatban, az egész világon elterjedt a kisgyerekek ilyen hordása. Nálunk a palotabozsoki németeknél még az 1960-as években is használatban voltak a Kindstuch-ok. Úgy hozták mindkét szabadon maradt kezükben a pécsi vásárcsarnokba a túrót, tejfölt, hogy mellükre szorosan magukra kötve volt kicsi gyermekük. Így készült öt fiatal édesanyjáról fénykép a palotabozsoki templom előtt az 1930-as évekből. A képet a pécsi múzeum néprajzi osztályán találtam meg. (Andrásfalvy 2014.)

A szeretet-körök egymásra épülnek. Jó anya-gyermek kapcsolat a feltétele a későbbi gyermek-gyermek kapcsolatnak, vagy akár a későbbi házastársi kapcsolatnak is. A hasonló korú gyermekek kapcsolatának alapja a közös gyermekjáték. Ebben nincs versengés, győztes és legyőzött, hanem annak az élménye, hogy együtt közösen alkotnak, teremtenek. Egy gyermekjáték, egy együtt énekelt dal,-- közös alkotás. Így van ez a természeti népeknél, nemcsak a gyermekjátékokban, hanem a társadalom egészében, nincs vetélkedés. (Szemben a mai sportjátékokban, ahol a győztes öröme a cél. Ahol egy győztes van, ott több vesztes is...) A népköltésnek legkiterjedtebb gyűjteménye a népdalokból áll. Ez az érzelem közlése, a szeretet-viszonzás reményében. Ebből születnek a szép, népművészeti tárgyak, faragások, hímzések, szőtt ajándékok a fiatalok részéről.

A szeretet körök rangja idővel változik. Az anya túlzott, másokat kirekesztő szeretete felnőtt gyermekeivel szemben, megakadályozhatja azok párválasztását is. Így a szeretet nevében követheti el a legnagyobb szeretetlenséget, tönkre teheti gyermeke egész életét is. Mindezt megfogalmazzák a balladáknak elnevezett keserves énekek. És megfogalmazza a keresztény etika is: az ifjú pár tagjai elhagyják apjukat, anyjukat és lesznek egy test és lélek a házasságban. (Máté 19. 5-6.)

Milyen etikát fogalmaz meg a néphagyomány a mai szóhasználat szerint balladáknak nevezett alkotásokban? (A ballada szót a hagyományos magyar nyelv nem ismerte, ezt az irodalom-tudomány alkotta meg a 19. században. Népi elnevezése: keserves, vagy történetes ének lehetett, bár az énekszóval elsősorban egyházi, vallásos énekeket jelöltek.) Számos, magyar népballadát tartalmazó kötetből most egyre, egyik legújabb igen gazdag anyagú kötetre utalnék a példák idézése kapcsán, ez Kallós Zoltán Balladás könyve, mely Erdélyben jelent meg (Kallós Zoltán Alapítvány. Válaszút.2014.) Ezt mind csak Kallós gyűjtötte, aki egymaga több balladát jegyzett le, mint minden más magyar gyűjtő az elmúlt kétszáz évben.

II. A két kápolna virág. Ne tiltsd egymástól a szerelmeseket, ha megakadályozod egyesülésüket, bünt követsz el, melyért szenvedni fogsz.

XXI. A szeretet próbája. A két fiatal párt választó szeretete a legnagyobb áldozatra képes, megelőzi a szülői és testvéri szeretetet is.

XV, XVI, Az elrabolt és eladott leány. Az anya szeretete megakadályozhatja gyermekei házasságát. Ezzel a szeretet nevében követi el a legnagyobb szeretetlenséget gyermekével szemben.

X. XI, A gyermekgyilkos anya megesett leány. A gyermekgyilkosság nagy bűn.

VI. Az elcsalt feleség. Molnár Anna. Ha valaki enged a csábításnak és elhagyja párját, mindenképpen megcsalatozik. A megoldás nem a bosszú, hanem a visszatérés a gyermek érdekében is.

XIV. A két rab testvér. Segítsd a rászoruló, mintha az saját gyermeked lenne.

I. A falba épített asszony. Kőműves Kelemenné. A szeretet minden egyéb értéket meghalad, aki ez ellen vét, nagy büntetést kap..

XII. A három árva. Az árvaság kimondhatatlanul nagy és gyógyíthatatlan veszteség. A művészet, szeretet segítségével való kimondása lehet csak vigasztalása. Stb.

Ki énekli, mikor ezeket, kinek, miért?

Az, aki a szeretet ellen vét, és lelkiismerete nem hagyja nyugodni vagy az, aki e szeretetlenség áldozata. Az első számára olyan ez, mint egy személyes gyónás a közösség előtt, anélkül, hogy ténylegesen elmondaná szorosán véve a maga esetét, de a közösség úgyis tudja, ki, miért, mit tud és mond el. Némi vigasztalást jelenthet a bűnös számára, hogy a bűn bevallásával másokat figyelmeztet, óv a hiba elkövetésétől.

Kallós Zoltánhoz kapcsolódva magam is többször megtudtam azt egy-egy ballada felgyűjtése, rögzítése után, hogy az „adatközlő” bűnös, vagy áldozat volta miatt tudta, mondta el „keservesét”.

A legnagyobb szeretet-kör, a nép, a nemzet, az azonos nyelvet, történetet, sorsot vállaló közösség. Ez a legsérültebb kör nálunk. A rendi nemzet kisajátította magának ezt a kört, kitagadta a népet a nemzetből. Ez is tükröződik a népköltészetben. Hiányoznak a hőselemek, helyettük betyárdalok jellemzik ezt a megosztott magyar népet-nemzetet. A betyár nem nemzeti hős, mert nemzete kitagadta. Ő, aki egyedül veszi fel a küzdelmet a lelketlen, gazdag és hatalmas kapzsi urak ellen, szükségszerűen elbukik. Hősdalaink hiánya mellett sajnos, ez egyik legnépszerűbb műfaja lett a magyar népköltészetnek. Van-e ennél beszédesebb láttelep közelmúltunk társadalmi lelkiállapotáról?

Irodalom

Andrásfalvy Bertalan

2014 A szeretet a néphagyományban. *Magyar Művészet. II. évf. 3-4.szám*

Berzsenyi Dániel

1956 Poétai harmonistika. In: *Összes művei.* 399-462.

Kopp Mária – Skrabszki Árpád

1993 *Magyar lelkiállapot.* Semmelweis Orvostudományi Egyetem.
Magatartástudományi Intézete. Budapest.

Schmidt P. Wilhelm

1912-1955 *Der Ursprung der Gottesidee. I-XII.* Anthropos, St.Gabriel.